

92 Optimisme – belachelijk?!

1962. Zes maanden lang had Nelson Mandela als een vrij man geleefd, niet onderworpen aan de regels van de apartheid, zonder reisbeperkingen. Met een vals paspoort reisde hij door zestien onafhankelijke Afrikaanse landen. Ook bezocht hij Londen.

Maar dan is er die zondagmiddag 5 Augustus 1962, kort na zijn terugkeer in Zuid-Afrika. Met een mede-antiapartheidsactivist rijdt Mandela op een landweg bij Howick, 15 km van Pietermaritzburg. Later zou hij daarover schrijven: '...toen keek ik vanaf de achterbank in de achteruitkijkspiegel. Ik zag dat er twee auto's achter ons zaten en toen dacht ik, nee, het zou belachelijk zijn om te proberen te ontsnappen, ze zouden me neerschieten. En we hielden halt.'

Zo komt een einde aan zijn vrijheid. In 1963 begint een acht maanden durend proces, *The Rivonia Trial*, dat eigenlijk alleen maar tot de doodstraf kan leiden. Mandela en zeven anderen besluiten dat ze in dat geval niet in beroep zullen gaan. Op 11 juni 1964 wordt het vonnis uitgesproken. Als

Mandela al bang is, dan is daarvan niets te merken. Mandela zelf meende later dat juist rechter De Wet zenuwachtig was toen hij het vonnis voorlas. Dat luidt 'levenslang'. In Zuid-Afrika betekende dit vonnis voor politieke gevangenen letterlijk: een leven lang. Op zaterdag 13 juni 1964 komt Mandela in alle vroegte aan op Robbeneiland. Daar heersen onmenselijke omstandigheden: een extreem klimaat, slecht eten, dwangarbeid in de kalkgroeven of op de binnenplaats, geen bed, vrijwel geen contact met de buitenwereld. In 1968 overlijdt Mandela's moeder – hij mag haar niet begraven. Een jaar later sterft zijn oudste zoon – dit keer wordt zijn verzoek om de begrafenis bij te wonen niet eens in behandeling genomen.

Op 4 februari 1969 schrijft Mandela aan Zenani en Zindzi, twee van zijn dochters: 'Het kan lang duren voordat ik terugkom; het kan ook kort zijn. Niemand weet wanneer het zover is, zelfs de rechter niet die zei dat ik hier moest worden vastgehouden. Maar ik weet zeker dat ik op een dag weer thuis zal zijn om gelukkig met jullie samen te leven tot de laatste dag.' Twaalf dagen later schrijft hij aan zijn oudste dochter Makaziwe (14): 'Op een dag zal er een nieuwe wereld zijn waarin wij allemaal in geluk en vrede zullen leven. Die wereld zal door jou en mij worden geschapen; door [...] onze vrienden en landgenoten.' En op 2 april 1969 schrijft hij in de eenzaamheid van zijn cel, met alleen maar 'levenslang' als perspectief, aan Winnie Mandela: 'Vergeet niet dat hoop een krachtig wapen is, zelfs als al het andere is verloren.' Hij moest nog 21 jaar hopen.

Veel eerder schreef Dietrich Bonhoeffer zijn '*NA TIEN JAAR Verantwoording bij de jaarwisseling 1942/1943*'. Ik heb deze tekst misschien al wel twintig keer gelezen. Het is een levensles die voor mij ook vandaag nog even actueel is als toen ik 'm voor het eerst las, Zweden 1986. Een van zijn levenslessen gaat over *Optimisme*.

'Optimisme is in wezen geen houding tegenover de situatie van het ogenblik maar een levenskracht. Het is de kracht om te hopen als anderen het opgeven; de kracht het hoofd hoog te houden als alles fout schijnt te lopen; de kracht tegenslagen te dragen;

de kracht die nooit de toekomst laat aan de tegenstander maar haar opeist voor zichzelf. Er bestaat natuurlijk ook een dom en laf optimisme dat ontoelaatbaar is. Maar optimisme als geloof in de toekomst mag door niemand belachelijk gemaakt worden, al vergist het zich honderd keer; het is de gezondheid van het leven en mag door de zieken niet worden aangetast. Er zijn mensen die het lichtzinnig en christenen die het onvroom vinden, te hopen op een betere aardse toekomst en zich daarop voor te bereiden. Zij geloven dat

chaos, wanorde en catastrofes typerend zijn voor deze tijd en onttrekken zich door passieve berusting of vrome wereldvlucht aan de verantwoordelijkheid voor de komende generaties een toekomst te bouwen. Misschien breekt morgen de jongste dag aan; dan zullen we graag het werk voor een betere toekomst neerleggen, maar eerder niet.'

In *april 1943*, enkele maanden nadat hij dit had geschreven, wordt Bonhoeffer gearresteerd. Men had ontdekt dat hij met geldtransacties bemiddeld had om joden te helpen ontsnappen naar Zwitserland. Hoogverraad luidt de beschuldiging. Als op 20 juli 1944 een groep officieren een mislukte aanslag op Hitler pleegt, komt ook zijn al enkele jaren durende betrokkenheid daarbij aan het licht. Hij wordt ter dood veroordeeld.

9 april 1945. Bonhoeffer verblijft in het concentratiekamp Flossenbürg. Als de morgen aanbreekt – zo weten we van zijn kamparts – krijgen de gevangenen het bevel zich te ontkleden. Langs een smal pad worden ze weggevoerd naar de executieplaats. Er volgt een pauze. De tijd staat stil. Dietrich Bonhoeffer staat naakt op het schavot, knielt en bidt. Vijf minuten later is zijn leven voorbij.

Dinsdag, 10 mei 1994. We landen in de morgen op Wonderboom Airport Pretoria, Zuid-Afrika. Ik was – als voorzitter van het College van Bestuur van de Hogeschool Windesheim te Zwolle – uitgenodigd om een toespraak te houden op de Universiteit van Pretoria en daarna zou ik ook een werkbezoek brengen aan (mijn collega van) de Universiteit van Johannesburg.

Bij de uitgang staat een chauffeur, een Afrikaner, met zijn 'Volksiebus' ons op te wachten. Als we op de M5 rijden, zegt hij opeens: 'Ek is so baie blij'. Ik zit naast hem, kijk hem verrast aan. Dan vertelt hij waarom. Bij de eerste niet-rationale verkiezingen was al een nieuwe Nationale Assemblee gekozen. Op deze dag wordt Nelson Mandela gekozen als de eerste zwarte president van Zuid-Afrika. Als we op ons gastadres zijn aangekomen gaat meteen de televisie aan. We zien Mandela, dertig jaar eerder tot een levenslange gevangenisstraf veroordeeld. Wereldwijd zien meer dan een miljard (!) televisiekijkers Mandela als hij spreekt: 'Nooit, nooit, nooit meer zal in dit prachtige land de één leven onder de onderdrukking door de ander en lijden onder de hoon van de wereld. [...] Uit de ervaring van een uitzonderlijke menselijke ramp moet een samenleving worden geboren, waar het hele mensdom trots op kan zijn.'

Mooie, optimistische woorden. Vergiste Mandela zich toen hij deze woorden sprak?

'Optimisme als geloof in de toekomst mag door niemand belachelijk gemaakt worden, al vergist het zich honderd keer.'

Woorden Dietrich Bonhoeffer 1942/1943

- De briefcitatoren van Nelson Mandela komen uit het boek *Nelson Mandela Brieven uit de gevangenis*, 2018
- Teksten van Dietrich Bonhoeffer komen uit het boek *Dietrich Bonhoeffer Verzet en Overgave*, 1978
- In 2017 verscheen de film *Bram Fischer* over *The Rivonia Trial*, met een slot om nooit te vergeten. Bram Fischer was de advocaat die er in slaagde te voorkomen dat de doodstraf werd uitgesproken.

Muziek 15. Bonhoeffer hield veel van muziek. Vroeger, thuis, werd veel muziek gemaakt. Dietrich speelde piano, zijn ook vermoorde broer Klaus speelde cello. Bonhoeffer schreef in de cel in Berlijn-Tegel over muziek: *'...die bij droefheid de grondtoon van vreugde in je levend houdt.'*

- Misschien speelden Dietrich en Klaus vroeger thuis wel het wonderschone [Adagio](#) uit de Cellosonate nr. 2 van Felix Mendelssohn-Bartholdy. Eerst speelt de piano het – voor ons onlosmakelijk met Martijn verbonden – thema alleen, dan valt de cello in.

- Hij heeft ook vast de vreugde in de muziek van Bach ervaren als hij luisterde naar deel 1 van Cantate 190, [Singet dem Herrn ein neues Lied](#); pauken, blazers, blijde feestmuziek! Het Zwols Vocaal Ensemble.

Reageren? klik [hier](#)

